

Podstawowe problemy badawcze psychologii rozwoju człowieka

dr Aleksandra Hulewska

Ponieważ rozwój jest definiowany w psychologii rozwojowej jako ciąg ukierunkowanych zmian zachodzących w toku życia jednostki, to właśnie ów ciąg zmian jest zasadniczym przedmiotem badań tej dyscypliny psychologicznej. Podstawowe problemy teoretyczne psychologii rozwojowej dotyczą następujących kwestii:

1. **Przedmiot zmian rozwojowych** – badacze rozwoju zadają sobie pytanie o to, co dokładnie się zmienia w ciągu życia człowieka, czego owe zmiany dotyczą, a także przemiany których właściwości i funkcje ludzkiej psychiki mają być przedmiotem badań w ich aspekcie rozwojowym. Innymi słowy: jakie zmienne należy uwzględniać w toku badań nad rozwojem?
2. **Istota zmian rozwojowych** – psychologowie rozwoju w swoich dociekaniach próbują ustalić, jak można zdefiniować i opisać zmiany rozwojowe, tj. czym są i jakie posiadają właściwości a także – w jaki sposób dokonują się w procesie rozwoju.
3. **Czynniki zmian rozwojowych** – naukowcy interesują się także zmiennymi, które bezpośrednio poprzedzają pojawienie się zmian, a także próbują określić ich znaczenie w powstawaniu zmian, ich przebiegu oraz następstwach. Ważną kwestią jest tutaj pytanie o to, czy rozwój psychiczny człowieka jest procesem autonomicznym (wyznaczanym wyłącznie przez czynniki wewnętrzne – wrodzone), czy też wpływają na niego również czynniki zewnętrzne (środowiskowe).

Opierając się na tych trzech podstawowych obszarach badawczych psychologowie rozwojowi stawiają przed sobą szereg problemów bardziej szczegółowych. Jednym z najważniejszych, diskutowanych niemal od początków istnienia psychologii rozwojowej, jest pytanie o to, czy rozwój psychiczny człowieka jest zależny od dziedziczności (tzw. wewnętrznych czynników rozwoju), czy też od środowiska (tzw. zewnętrznych czynników rozwoju). Jest to więc klasyczny dla całej niemal psychologii dylemat - co decyduje o ukształtowaniu się człowieka: dziedziczenie czy środowisko? Wśród psychologów rozwojowych ukształtowały się trzy główne stanowiska wobec powyższej kwestii:

- **stanowisko biologistyczne** (zwane także esencjalizmem biologicznym lub natywizmem) – uznające dominującą rolę dziedziczności i czynników biologicznych w rozwoju psychicznym człowieka;
- **stanowisko społeczno-kulturowe** (inaczej: socjologiczne lub ekologiczne) – zakładające istotny, kształtujący wpływ środowiska na przebieg i rezultaty procesów rozwoju;
- **stanowisko interakcjonistyczne** – przyjmujące, że między dwoma wymienionymi wyżej czynnikami zachodzi interakcja, tj. współdziałanie w wyznaczaniu procesów i rezultatów rozwoju psychicznego jednostki. Reprezentanci tego poglądu zadają sobie więc nie tyle pytanie o rozstrzygającą rolę jednego czynnika, ale raczej o to, jaki jest udział biologii, a jaki - środowiska w wyznaczaniu przebiegu i rezultatów rozwoju oraz o to, jak każdy z tych czynników oddziałuje na procesy zmian rozwojowych.

Kolejnym istotnym problemem zajmującym psychologów rozwojowych jest to, czy – a jeśli tak, to jaką rolę w rozwoju psychicznym człowieka odgrywa uczenie się i nabywanie doświadczenia. Odpowiedź na to pytanie ma kluczowe znaczenie dla pedagogiki i działalności wychowawczej, a także dla innych form interwencji w procesy rozwoju psychicznego jednostki.

Inny ważny problem psychologii rozwojowej dotyczy charakteru rozwoju, tzn. czy cechuje go ciągłość, czy też brak ciągłości. Innymi słowy, czy w rozwoju psychicznym człowieka występują zmiany ilościowe, które nie powodują przekształcenia istoty rozwijających się procesów czy funkcji, czy też o rozwoju można mówić wyłącznie wówczas, kiedy dochodzi do zmian o charakterze jakościowym, tj. zmian przełamujących ciągłość rozwijających się funkcji psychicznych i zachowań.

Wreszcie, psychologowie rozwojowi zadają sobie pytanie, czy w trakcie życia człowieka występują okresy o szczególnym znaczeniu dla jego dalszego rozwoju. Jest pytanie o istnienie tzw. sensytywnych okresów w rozwoju, czyli momentów szczególnej podatności ludzkiego organizmu na wystąpienie specyficznej zmiany rozwojowej.

Sposób formułowania przedmiotu badań przez psychologów rozwojowych – jak w każdej dyscyplinie nauki – jest uwarunkowany ogólnymi teoretycznymi założeniami wyjściowymi, jakie przyjmuje badacz. Dla przykładu, w świetle koncepcji behawiorystycznych przedmiotem badań psychologii rozwojowej są przede wszystkim zmiany w zachowaniu, które występują pod wpływem zadziałania na organizm określonych

bodźców. Z kolei, w świetle ujęć kognitywnych (np. piagetowskiej teorii rozwoju) badacze rozwoju skupiają się na wykrywaniu przekształceń w organizacji procesów psychicznych itd.

Badania w psychologii rozwoju przebiegają według takich samych ogólnych zasad, jak badania w każdej innej dyscyplinie psychologicznej. Oznacza to, że taka sama jest struktura procesu badawczego, reguły oceny poprawności formułowania hipotez i zmiennych, definiowania podstawowych pojęć, procedur operacjonalizacji zmiennych, konstrukcji narzędzi badawczych, doboru osób do badań, a wreszcie podstaw statystycznej analizy danych służącej do weryfikacji hipotez.